

TORGNY SEGERSTEDT:

Akademikernas tystnad

I häfte 8/1982 av Svensk Tidskrift riktade Anders Arfwedson en uppmaning till akademikerna att delta i samhällsdebatten. Före rektorn vid Uppsala universitet, professor Torgny Segerstedt, analyserar orsakerna till akademikernas tystnad.

Studentrevoltörerna på 60-talet förstörde den fina debatt-traditionen vid universiteten och de flesta politiska studentföreningarna förtvinade.

Samtidigt ledde tidningsdöden till att de akademiska lärarna fick svårare att publicera sina artiklar. Den väsentliga orsaken till att man inte hör akademiker i den offentliga debatten är att ingen byssnar på dem när de talar, konstaterar Segerstedt, och nämner som exempel genomförandet av universitetsreformen trots oppositionen från universitetslärarna.

Anders Arfwedson anser att akademikerna dragit sig tillbaka från den allmänna politiska debatten. Det är riktigt att man hör dem mindre, men behöver det innebära att de har tystnat? Arfwedson pekar på 1960-talets studentrevolt som en möjlig förklaring till de akademiska lärarnas tystnad. Det är riktigt så tillvida, att det under 60-talets fem sista år var praktiskt taget omöjligt att anordna någon som helst debattafton vid universiteten.

Tidigare var stora diskussionskvällar ett vanligt inslag i det akademiska livet. Många av dagens ledande politiker och opinionsbildare har fått sin träning genom dem. Det gick i regel till så, att någon av de stora politiska studentföreningarna inbjöd en aktuell och känd politiker eller kulturskribent att tala över ett ämne, som just då sysselsatte den allmänna opinionen. På första bänken i Akademiska föreningen i Lund eller i lärosal X i Uppsala satt ett dussintal eller fler akademiska lärare, som efter föredraget lade fram sina åsikter rörande det behandlade ämnet. Det är klart att det fanns en stamtrupp bland dessa debattörer, men gruppen växlade något från ämne till ämne och den förnyades ofta med någon nyutnämnd professor eller docent.

Det var ganska vanligt att arrangörerna vände sig till någon professor, som man trodde var speciellt hemma i problemet och bad honom inleda debatten. Man skall inte förneka att lärarnas närvaro kunde ha en hämmande effekt på de unga studenterna och att det därför ofta blev en debatt mellan olika lärare mer än en studentdebatt. Till saken hörde, att den lokala tidningen gav utförliga referat

av både föreläsningen och diskussionsinläggen. Även huvudstadstidningarna skickade inte så sällan upp kunniga reportrar som återgav de väsentliga inläggen på ett objektivt och kunnigt sätt. Man tyckte på den tiden att det var intressantare att redogöra för vad talarna sade än vad tidningsmannen själv tyckte. Det låter som en saga, men det är i varje fall en sannsaga.

Växande ideologisk intolerans

Denna debattradition dog ut omkring mitten av 1960-talet. Vid den tiden blev det praktiskt taget omöjligt att anordna möteskvällar av det slaget. De revolterande studenterna intresserade sig inte för en saklig diskussion, en diskussion vid vilken även deras motståndare skulle få framföra sina åsikter och de skäl de hade för att omfatta dem. Det väsentliga var att få tillkännage sina egna synpunkter genom plakat och talkörer och att få visa sitt ogillande av andras meningar genom buande. Demonstrationerna mot oliktänkande var ofta så häftiga, att det blev helt omöjligt att genomföra det planerade mötet. Den inbjudna talaren kunde inte göra sig hörd och hotet mot honom var ofta så stort att säkerhetspolisen rådde arrangörerna att avbryta tillställningen.

Jag minns särskilt tre sådana tillfällen. De berörda talarna var Abba Eban, Charles Frankel och Leopold Senghor. Men det fanns många andra tillfällen då stjärnor av mindre storlek aldrig fick framföra sina åsikter.

Eftersom det inte gick att ordna diskussioner förtvinade de politiska föreningarna. Det var tex fallet med den

liberala sammanslutningen Verdandi och den socialdemokratiska Laboremus. Verdandi fyller, eller skulle fylla, 100 år i år. Den spelade på sin tid en mycket stor roll för det demokratiska genombrottet i Sverige. Nu för tiden spelar inte någon motsvarande studentförening en sådan roll. Jag har läst i tidningarna att Laboremus åter skall ansluta sig till det socialdemokratiska partiet. Det är i så fall dess enda livstecken på många år. Någon motsvarande aktivitet från Verdandi har inte märkts. Den konservativa studentföreningen Heimdal är alltså aktiv, men den håller, så vitt jag vet, aldrig offentliga möten.

Ett med studentföreningarna likartat öde drabbade Uppsalastudenternas traditionella vårfest. Den brukade inledas med ett tal över något aktuellt ämne. Talare var nästan undantagslöst en berömd författare eller någon känd politiker. En av de sista talarna på 60-talet var den amerikanske statsmannen Adlai Stevenson. Men vid 60-talets mitt visade det sig vara omöjligt att finna en talare, som inte någon grupp sade sig ogilla så kraftigt, att de skulle demonstrera om han inbjöds. Därigenom omöjliggjordes ett evenemang, som tidigare givit den uppsaliensiska politiska och kulturella debatten välgörande injektioner.

På grund av den växande ideologiska intoleransen blev det allt svårare för de akademiska lärarna att redovisa sina ståndpunkter. De förlorade en plattform. Situationen blev inte bättre genom den samtidigt utbrutna press-pest. Många tidningar försvann, som bekant, och de som fanns kvar fick en monopolställning, som innebar och alltså innebär, att de kan skylla på platsbrist när de inte

vill publicera en obekväm artikel. Det kan lämnas osagt om vissa stora tidningar tillämpar åsikts- eller spaltcensur. I varje fall har det blivit svårare för akademiker att få sina artiklar publicerade.

Kampen mot "professorsväldet"

Men studentrevolten hade även andra verkningar. Studentrevoltörerna förklarade sig representera de akademiska gräsrotterna. Det rörde sig visserligen om självtagna mandat, ty det var knappast någon som givit dem någon fullmakt. Studentrevoltörerna ansåg i varje fall att ett av deras huvuduppdrag var att krossa det sk professorsväldet. I den strävan hade de hjälp av många ledande politiker och ämbetsmän, som led av svåra professorskomplex. Professorerna skulle sättas på plats, vilket innebar att de inte längre ensamma skulle bestämma över undervisningens organisation eller över lämplig kurslitteratur. Det förhållandet att de var sakkunniga och ofta internationellt erkända experter inom sitt område var bara en belastning. Läran om den svenska jämnskalligheten, för att begagna Ellen Keys uttryck, fick stor anslutning under denna epok. Den dåvarande socialdemokratiska regeringen och de ledande utbildningsadministratörerna hävdade att man inte skulle lyssna till professorerna, ty de akademiska lärarna förstod inte tidens krav.

Det bästa exemplet på tesen var den 1977 genomförda universitetsreformen, vars brister man nu söker böta på. Den beslöts utan att man tog någon hänsyn till universitetens protester. Vid ett tillfälle skrev samtliga universitets- och

högskolerektorer, med ett undantag, en utförlig protestskrivelse till regeringen angående den planerade reformen. Regeringen brydde sig givetvis inte om den och den kommenterades heller inte i de stora tidningarna. Skrivelsen blev även helt utan verkan. Våra synpunkter viftades bort av politiserande ämbetsmän och regeringsmedlemmar med förströdda gester. Den gången deltog akademiker i debatten, men ingen lyssnade.

Under 60- och 70-talen utplånades sålunda de politiska studentföreningarna och en rad tidningar försvann. Därigenom minskade möjligheterna för akademiska opinionsbildare att göra sin röst hörd. Men därjämte bedrev politiker och ämbetsmän en medveten kamp för att minska de akademiska lärarnas inflytande genom att hävda att expertens sakkunskap var av ringa värde. Den förställningen är alltjämt den förhärskande bland massmediamänniskor. Det är kanske inte så konstigt, för det är nu 60-talets kvinnor och män, som bestämmer vilka åsikter som skall få framföras i tidningarna och i radio-TV.

Dagens studenter vill ha kvalitet

Bland studenterna däremot har det skett en omvärdering av fack- och expertkunska- pens betydelse. Man måste då komma ihåg att bland dagens studenter har man mycket vaga kunskaper om vad som hände vid universiteten under 60- och 70-talen. Man har inte någon kontakt med studentrevoltens ideologi. Dagens studenter är mera intresserade av kvalitet i undervisningen än av att sitta med i allehanda kommittéer och att utöva sin gräsrotsmakt.

Studenternas omvärdering går i sin reaktionära anda så långt, att man tomt kan notera ett stigande intresse för föreläsningar, detta därför att man vill lyssna till de sakkunniga experternas analys av de vetenskapliga frågeställningarna. Det finns uppenbarligen en tendens att tröttna på ytlig kompendiekunskap. Hur stark denna trend verkligen är, kan jag inte avgöra, men jag har hört dess existens omvittnas från flera universitet. Det förskräcker säkerligen de numera medelålders och i sina åsikter stelnade studentrevoltörerna. En värdering av expertkunskap är för dem ett ovanligt tydligt uttryck "för teknokratisk konservatism", för att citera Arne Ruth i DN. Den bygger, fortsätter Ruth på en "föreställning om en opolitisk korporation som förvaltare av expertkunskap". Detta tidningsuttalande är ett intressant eko från 60-talets mitt. Samtidigt visar författaren en genant okunnighet om samhällets vetenskapsberoende och att de stora politiska problemen har sin rot i nya vetenskapliga genombrott. Samhällets anpassning till den nya situationen kan endast ske med hjälp av expertkunskap. Ett intressant exempel på den tesen är just dagens tidningsproduktion: hur skall anställda och arbetsgivare ställa sig till de nya produktionsmetoderna, som har sin grund i den elektroniska teknikens genombrott. Den oro, som just nu gör sig gällande inom tidningsvärlden runt om i världen och som hotar tidningarnas existens är just ett uttryck för att vetenskapen skapar nya politiska problem, som inte kan lösas utan en rad insatser från experter från skilda fält.

Studenterna visar, trots DN:s varning, en växande benägenhet att lyssna till vad

objektiva experter har att säga. Men föreläsningar refereras inte, de lever sitt liv i föreläsningssalen och stör därför inte ordningen i landet. Värre är det att professorer och andra akademiska lärare vid olika tillfällen skriver tidskriftsartiklar och böcker samt håller tal vid symposier och vid olika slag av högtider inom universitetet. Detta gör de då i egenskap av vetenskapsmän och det är väl just i den egenskapen som Anders Arfwedson uppmanar akademiker att ta till orda. Han vill, förmodar jag, höra dem på ett logiskt och objektivt sätt ta ställning till problem, som i samhällets intresse kräver en lösning. Frågan är bara om det, på grund av den nedvärdering av akademiker som ägde rum under 60- och 70-talet, är någon som lyssnar till dem. Tage Erlander var en god lyssnare under det att Olof Palme var helt ointresserad av vetenskapsmännens synpunkter både som utbildningsminister och statsminister.

Massmedia lyssnar inte på professorerna
Samma likgiltighet för akademikers åsikter visar pressen. För dem är det ett axiom att professorers åsikter är värdelösa. Det är en orsak att man inte lyssnar. En annan viktig orsak till att man inte hör på är att den moderna reportern är oförmögen att följa ett teoretiskt resonemang; men skall en universitetsman yttra sig om ett aktuellt problem skall det givetvis vara från en teoretisk aspekt. Det orkar inte referenten lyssna till. Det är lättare att uppfatta att en promotor sätter lagerkransen på sned än att återge vad han sa i sin promotionsföreläsning. Dessutom förefaller de flesta moderna

tidningsmän vara mer intresserade av att informera allmänheten om sina egna synpunkter. En föreläsning eller en intervju är för honom ett lämpligt tillfälle att göra det. Har man inte något särskilt budskap man vill passa på att sända till läsekretsen eller åhöraren, så kan man ju alltid roa sig med att sätta den intervjuade på det hala och göra honom osäker, kanske få honom att motsäga sig. Vad han verkligen ville ha sagt är av underordnad betydelse. Den bästa illustrationen av min tes utgör troligen Nobelfesten. Vid det tillfället ger Nobelstiftelsens ordförande en ytterst intressant analys av det veten-

skapliga läget och dess konsekvenser för samhällets framtid och en rad framstående experter ger populära framställningar från aktuella forskningsfält. Där om säger tidningarna praktiskt taget intet, men väl kan de utförligt referera om några pristagarbarn somnat eller på annat sätt stört högtiden.

Denna likgiltighet har förmodligen haft den följden, att en del forskare dragit sig undan den offentliga debatten. Deras möjligheter att ta del i den har även minskat. Men den väsentliga orsaken till att man inte hör akademiker är att ingen lyssnar på dem när de talar.

Med detta häfte följer ett inbetalningskort avseende prenumerationsavgiften **70:– kronor för år 1983**. (Prenumerationspris för pensionärer: **60:–**)